

Skolforskningspodden avsnitt 2: Läsförståelse och undervisning om lässtrategier

- INFORÖST 1: Praktiknära skolforskning – vad är det?
- INFORÖST 2: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?
- INFORÖST 3: Undervisning på vetenskaplig grund – hur gör vi?
- INFORÖST 4: Välkommen till Skolforskningspodden. I dagens avsnitt pratar vi om läsförståelse och undervisning om lässtrategier. På vilket sätt kan lässtrategier faktiskt hjälpa elever? Hur fungerar strategiundervisning? Kan användning av lässtrategier stärka likvärdigheten inom skolan. Dagens gäst är Linda Ekström. När vi spelade in avsnittet var Linda forskare och projektledare här vid Skolforskningsinstitutet och idag arbetar hon som universitetslektor vid Södertörns högskola. Programledare är Alva Appelgren.
- ALVA: Jag sitter här med Linda Ekström, och du har ju gjort en översikt som handlar om läsförståelse och lässtrategier. Inledningsvis, om man kan säga någonting om översiktens sammantagna resultat, vad har man kommit fram till?
- LINDA: Ja då skulle jag säga att ett resultat är att lässtrategier *kan* hjälpa elever att förstå texter de annars inte hade kunnat förstå och att man kan också positivt nog faktiskt förbättra elevers läsförståelse genom att undervisa om lässtrategier. Man ska säga att alla studier visar inte på positiva resultat, men den samlade bilden är att när man har provat att införa strategiundervisning i klassrum så har det ökat elevers läsförståelse mer än i de klassrum där man har undervisat läsförståelse på andra sätt.
- ALVA: Alltså jag tänker ju att det är så viktigt att förstå texter som man läser, det är väl det som läsförståelse betyder, eller hur skulle du definiera det?
- LINDA: Jo men jag håller med, generellt så är det som det handlar om, det handlar om att man ska kunna läsa och förstå det innehåll man läser. Men om man vill komplicera det lite och göra en lite mer specifik definition så kan man säga att läsförståelse handlar om att å ena sidan kunna extrahera information från text, men å andra sidan också konstruera mening från text. Så all mening finns alltså inte i texten, mening finns både i och utanför texten.

ALVA: Och det här med att komplicera det hela lite, jag tänker att det kan inte vara samma för alla elever i en klass. Eller hur ska man tänka som lärare om man har elever på väldigt olika nivå och så?

LINDA: Ja det är såklart en jättebra invändning och realitet som jag tror att alla lärare står inför. Man har ett klassrum med kanske 30 elever, man ska möta dem utifrån deras specifika förutsättningar. Så det är ju verkligen någonting man måste tänka på. Och en sak som är viktig tror jag när det handlar just med undervisning för att utveckla sin läsförståelse, det är att man måste förstå att olika elever måste ha olika krävande texter, det måste vara en varierande svårighetsgrad i dom texterna man erbjuder sina elever. För de elever som redan läser på en väldigt god nivå, har en hög nivå av läsförståelse, de kan ju ta en text och läsa den rakt upp och ner och förstå väldigt väl vad den handlar om. Problemet är bara att då kommer de aldrig att träna på sin *strategianvändning*, för lässtrategier är ju faktiskt en typ av redskap man tar till om man inte förstår, och om man då redan förstår då har man ju ingen anledning att börja använda sina lässtrategier.

[MUSIK]

ALVA: Nej precis. Förstår jag det rätt nu, det spelar roll om man läser en liksom alltför svår text eller en lätt text, eller det ska vara anpassat till ens nivå, men det spelar också roll vad det är för lässtrategi man använder. Och i den här översikten så beskrivs ju till en väldigt stor mängd antal olika lässtrategier. Kan man gruppera dem, eller hur gjorde ni helt enkelt?

LINDA: Ja det är helt rätt som du säger. Det är ju inte så att lässtrategier är *en* sak, eller att det bara finns liksom några lässtrategier. Något som är kanske bra att tänka på är att ofta i svenska skolor så har man kanske ibland en tendens att prata om de fem lässtrategierna, utifrån det här programmet en läsande klass, som har blivit väldigt spridd i svenska skola och då kanske man tror att det är just fem strategier, eller att de här fem skulle vara bättre än några andra. Men vad vi har sett i de här studierna det är ju att vi har hittat kanske ungefär ett 30-tal olika lässtrategier som elever kan använda för att hjälpa till att förstå texter de annars inte förstår, och dem har vi då försökt gruppera, eller bringa lite ordning bland, utifrån att ... att gruppera dem utifrån vilket syfte de har i elevers läsförståelseprocesser. Om jag får gå in lite på vilka olika syften det här handlar om så är det här väldigt kopplat till den här definitionen av läsförståelse som vi pratade om innan, då pratade vi om att man å ena sidan behöver extrahera mening från text, och det är alltså det som vi då kallar

för *memoreringsstrategier*. Det kan handla om att man till exempel gör understrykningar eller att man återberättar texten rakt upp och ner för att tydliggöra det innehåll som finns. Men det kan också handla om att då, det här som vi pratade om att konstruera, att all mening inte finns i texten. Den gruppen kallar vi för *fördjupningsstrategier*, alltså man fördjupar sin förståelse av det skrivna utifrån kunskap som man kanske redan har, eller saker man har läst på andra ställen, genom att till exempel aktivera sin bakgrundkunskap. Var har jag läst om det här tidigare? Vad handlade det då om? Och att man till exempel sammanfattar med egna ord, när man då gör, när man då just sammanfattar med egna ord då gör man ju också någonting med det här innehållet, man fördjupar, man lägger till något. Och den tredje gruppen, det handlar om att *kontrollera* att man har förstått vad texten, textens innehåll, och att man också får hjälp att reparera en bristande förståelse. Så vi grupperar dom här 30 strategierna i de här tre olika grupperna: *memoreringsstrategier*, *fördjupningsstrategier* och *kontrollstrategier* för att hjälpa lärare att förstå vilket syfte olika typer av strategier kan ha.

ALVA: Okej det var *memoreringsstrategier*, *kontrollstrategier* och *fördjupningsstrategier*. Jag blir så nyfiken nu, är det någon utav dom här strategityperna som du beskriver som är särskilt bra?

LINDA: Ja det skulle jag faktiskt vilja säga att materialet visar på. När vi har tittat på studier som har undersökt vilken relation användningen av vissa av de här strategierna har med förbättrad läsförståelse, så kan man ganska tydligt visa på att de elever som uppger att de i större utsträckning använder *fördjupningsstrategier* och *kontrollstrategier*, de har också högre läsförståelse. Däremot de elever som uppger att de i väldigt stor utsträckning förlitar sig på *memoreringsstrategier*, de har en lägre läsförståelse generellt sett.

ALVA: Vad tror du att det beror på?

LINDA: Ja, vi kan ju inte ge något 100-procentigt säkert svar på det, men en hypotes som ofta lyfts fram i de här studierna, det är att elever som i stor utsträckning använder sig av *memoreringsstrategier* riskerar att fastna i texten, att bli alltför textnära. Man kan förledas att tro att all information faktiskt finns i texten och att man just inte behöver gå vidare och göra det här nästa steget, att själv också utifrån texten konstruera mening, utan man föreställer sig att all information finns där och då går man så att säga inte vidare och själv jobbar aktivt med texten och själv till exempel då kontrollerar sin förståelse. Men får jag bara komplicera den här bilden en liten smula, för det här betyder

alltså inte att man aldrig ska använda memoreringsstrategier, det är viktigt att betona. Jag tror att både du och jag Alva, vi sitter säkert och stryker under när vi läser en text till exempel eller vi tar anteckningar, så att de sakerna behöver man också, de strategierna, men man behöver dem tillsammans med de här andra strategierna. Om man bara använder sig av dem, memoreringsstrategierna, då riskerar man att missa att få hjälp med att fördjupa och kontrollera sin förståelse, vilket är de här andra viktiga processerna.

- INFORÖST 5: Du lyssnar på Skolforskningspodden – där undervisning och forskning möts.
- ALVA: Finns det skillnader i hur olika elever använder sig av lässtrategier? Jag tänker också på materialet ni hade, hur gamla var de eleverna som ingick i den här systematiska översikten?
- LINDA: Ja de här eleverna, alla studierna som vi har samlat in rör elever som är mellan 10 och 19 år, och anledningen till att vi har fokuserat på den elevgruppen, det är att tidigare har sådana här undersökningar som PEARLS eller PISA har visat på att det är just från och med mellanåldern, alltså 10 års-åldern ungefär, som svenska elever får problem med läsförståelsen. Svenska elever i dom yngre åldrarna är förhållandevis bra på att knäcka läskoden och lära sig läsa den här mer tekniska läsningen, men att man se i de lite äldre åldrarna får problem med att utveckla den mer fördjupade läsförståelsen, och därför har vi fokuserat på just den elevgruppen.
- ALVA: Jag vet att du och de forskare som har arbetat med den här systematiska översikten har gått igenom flera tusentals studier och de kan ju skilja sig åt i hur dom är utformade. Vill du berätta lite grann om vad det är för typ av studier som ingår?
- LINDA: Ja det gör jag gärna. Vi såg ju att det kunde vara en poäng att faktiskt samla in väldigt olika typer av studier, för att olika typer av forskning kan ju ge olika typer av svar och vi ville ha ett brett svar som kunde fånga in flera dimensioner eller flera aspekter kring det här med läsförståelse och lässtrategier. Så dels samlade vi in mer konventionella studier som har testat hur bra elever som får lässtrategiundervisning presterar på läsförståelseprov och jämfört det med hur bra elever som inte har haft lässtrategiundervisning, hur bra de presterar. Så det kan man säga, dem kallar vi för interventionsstudier eller experimentstudier och då kan man ju få fram ett mått på hur mycket bättre de här eleverna eventuellt presterar på läsförståelseprov än de som inte har haft lässtrategiundervisning.

Men sen för det andra så har vi använt oss av en typ av korrelationsstudier, där man har använt sig av enkäter för att elever själva ska få uppge vilka typer av strategier de använder och sedan se om det finns något samband mellan vilka strategier eleven uppger att de använder och vilken läsförståelse de har. För det tredje så har vi använt en grupp av mer kvalitativa studier, där forskare har till exempel har observerat i klassrum hur strategiundervisning går till, man har till exempel bett elever tänka högt kring sin egen strategianvändning, varför de använder eller inte använder vissa strategier, varför de anser att vissa strategier hjälper eller inte hjälper dem att förstå texter de annars inte hade förstått. Och där man kanske har intervjuat lärare och elever kring det här med lässtrategier och på så sätt försöka få en bred bild där man samlar in kunskap från flera olika håll.

ALVA: Var det inte så också, eller jag har ju varit med på ett hörn och fått titta på det här, att man också använder sig av olika sorters program, alltså lässtrategiprogram. Vill du berätta lite mer om vad det kan vara för olika sorter?

LINDA: Ja det är ju en bra fråga. Precis som du är inne på så i många av studierna, vad man då har gjort, det är att man kanske har försökt sätta ihop vissa enskilda studier, som till exempel att sammanfatta med egna ord tillsammans med strategin att aktivera bakgrundskunskap tillsammans med att ställa frågor till texten och så, för att man då tänker att om vi lär elever ett visst knippe av strategier så kan det knippet bli ett sätt att just använda sig av i olika situationer och till olika syften. Och de här programmen heter då olika saker. Ett program som är ganska känt i en svensk kontext är det programmet som kallas för Reciprocal Teaching, eller RT, och vad som är glädjande då i ett svenskt perspektiv är att de har uppvisat genomgående ganska goda resultat för att öka elevers läsförståelse.

[MUSIK]

ALVA: Sen undrar jag det här med, man brukar ju prata ibland om metakognitiv kunskap eller så, att man reflekterar under tiden man håller på med någonting, men då undrar jag, det måste ju vara väldigt svårt att veta vilken strategi man just nu använder, eller är man olika bra på det här och hur går det till när man berättar om vilken lässtrategi man använder?

LINDA: Det där var ju en lika viktig som svår fråga. Men om jag får börja med att säga bara att när det gäller metakognition och det som ibland kallas självreglerat lärande, så kan man säga att de studier som ha försökt fånga in det, oavsett om man då anser att de har

lyckats med det eller inte, för precis som du är inne på Alva så är det ju väldigt svårt. Men de som ändå har försökt fånga in det visar på att det där är väldigt betydelsefullt. De elever som har god kunskap om sitt eget lärande, det är betydelsefullt för deras sätt att också använda sig av strategier. Det finns också en rad program där man har försökt lägga till en komponent av självreglerat lärande och de är faktiskt extra verksamma och effektiva i översikten. Så det var liksom den positiva bilden, men jag anar av din fråga att du också ställer dig en smula frågande till om man faktiskt kan samla in, liksom komma åt det här svåra på ett rimligt sätt. Ja det är ju en bra fråga, och det kan man så klart undra, alltså vet man egentligen själv som läsare hur man egentligen tar sig an en text? Kan du egentligen själv säga hur gjorde jag nu? Gick jag tillbaka och aktiverade min bakgrundkunskap eller gjorde jag inte det? Och då såklart, ännu mer då när man själva ska skatta det, det är ju så klart behäftat med en rad metodologiska svårigheter som jag tänker att du är ute efter här. Men om jag får då försvara mig lite, så tänker jag att det är därför vi också har försökt samla in så mycket olika typer av studier för att vi hoppas ju att svagheter kring en sån aspekt, en sån metodologisk svaghet kan ju då förhoppningsvis vägas upp av att man har försökt mäta eller fånga in detta på många olika sätt. Så det är också en anledning till att varför vi har den här som man brukar kalla mixed method-designen, där man använder många olika mått för att försöka komma runt det här ganska svårgripbara.

ALVA: Jag tycker att det är så intressant att höra om liksom metoden bakom för att försöka få fram det som du säger. En annan sak som jag tänker på är, man brukar ju prata om i alla fall om att det är skillnader mellan pojkar och flickor och läsförståelse och läsning. Är det här någonting du stöter på i materialet eller stämmer den forskning som ni samlade in med vad som ofta diskuteras, i alla fall i media?

LINDA: Ja vad bra att du tar upp den här genusaspekten, för man kan säga att ett viktigt motiv till varför vi ville göra det här var ju också att vi har sett att elevers läsförståelse generellt har sjunkit under 2000-talet, men uppseendeväckande mycket har pojkars läsförståelse sjunkit. Och Sverige var ju ett, har ju varit under 2000-talet ett land som har haft könsskillnader som har varit väldigt påtagliga och högre, större än i OECD-snittet. Så i en svensk kontext har det vart extra viktigt att försöka förstå det här, varför pojkars läsförståelse inte är i samma grad som flickors läsförståelse. Så det var en viktig anledning till att titta på detta. Om vi då ska gå över till resultaten, så vad vi kan se är tydligt att pojkar använder lässtrategier i mindre utsträckning än flickor när

man har bett elever att själv skatta hur ofta de använder lässtrategier, och de använder också andra typer av lässtrategier. Så det här kan ju också vara bra för lärare att tänka på, att pojkar och svaga läsare kanske inte använder strategier helt automatiskt av sig själva, utan att man måste vara väldigt proaktiv med att hjälpa till och modellera lässtrategier och sen guida dem, visa. Så här gör jag när jag läser, hur skulle du ta dig an den här texten? Och vilka strategier tänker du skulle vara lämpliga, och hur skulle du använda dem? Så att de här läsarna sedan successivt kan börja använda strategierna mer och mer självständigt. Men till en början tror jag att de behöver ganska mycket stöttning i sin strategianvändning.

[MUSIK]

ALVA: Och nu när du pratar om stöttning då, finns det någonting som du kan ta som ett konkret exempel. Vad ska vi göra nu för den här ökade användningen av lässtrategier?

LINDA: Jaa vi, i en avslutande diskussionsdel i översikten så försöker vi ju lyfta fram några aspekter som är mer konkreta, mer klassrumsnära som lärare kan tänka på när de designar sin strategiundervisning. Och en sak som vi då lyfter fram, det är det här vi har vart inne på lite tidigare, om att man måste, som lärare måste för sig själv synliggöra vilka syften olika strategier har och sedan också förklara det för eleverna. De här lässtrategierna kan ni använda för att uppnå detta, de är kanske inte speciellt gångbara om ni vill kontrollera, kontrollera er förståelse, men de kan vara jättebra om ni vill plocka ut information, men man kan inte tänka sig att de hjälper för allting. För att alla, som vi har varit inne på innan, alla strategier är ju inte bra i alla sammanhang och till alla funktioner. Så det är viktigt: synliggör för era elever vilka typer av lässtrategier som kan vara bra till vilken sak. Kopplat till det är ju också att man bör undervisa med ganska bred uppsättning, eller bred palett av lässtrategier. Om du bara undervisar en tre olika strategier, så kanske alla de tre har lite samma syfte och då har ju eleven bara hjälp till en av de här aspekterna, till exempel att plocka ut information. Då har ju eleven inga redskap när det gäller de här andra aspekterna, som att fördjupa förståelse och att kontrollera förståelsen. Och även om de skulle vara kopplade de här tre till var och en av dem, så kanske just inte den enda som har kontrollsyftet funkar just för den här eleven. Har däremot eleven en tre fyra stycken, kopplat till respektive syfte, då har man ju en större sannolikhet att man faktiskt har funktionella redskap att ta till.

- ALVA: Nu känner jag att det finns alla möjliga tips att ta till sig här att man liksom tänker på motivationsaspekten, om texten som ska läsas är anpassad efter läsaren, vad man har för strategier och hur man då ska undervisa om det? Har du något sista slutord kring just lässtrategier som vi bara inte får glömma nu?
- LINDA: Ja, alltså en sak som jag alltid gärna vill slå ett slag för, det är ändå den här potentialen som jag tycker jag har sett i det här arbetssättet när det gäller att öka de svagare läsarnas läsförståelse. Vad det är som har visat sig, det är att när man har jämfört då i de här som vi kallade innan för interventionsstudierna, när man har jämfört då de klasserna som har fått, där man har aktivt arbetat för att implementera strategiundervisning och jämfört vilka resultat de klasserna har fått med resultat från klasser där man inte just har använt sig av strategiundervisning då har man sett att, generellt att resultaten har förbättrats men framför allt att det är de svagaste läsarnas resultat i de här klasserna som har ökat mest. Och idag när vi har ganska stora problem i svensk skola, med stora skillnader i resultat, vi har läsare som har kommit efter, vi har bristande likvärdighet, då tycker jag det här är ett enormt viktigt resultat att visa. Att det finns faktiskt ett arbetssätt som kan gynna de svagare läsarna att komma ikapp i sin läsförståelse, och det tycker jag är jättehopfullt.
- ALVA: Härligt att sluta med hoppgivande budskap och veta hur man ska tackla det helt enkelt, vad man kan ta sig an. Tack så mycket LINDA för att du har svarat på alla de här frågorna kring då läsförståelse och lässtrategier.
- LINDA: Stort stort tack för att jag fick komma och prata om den här rapporten, det har vart jättekul att jobba med den och jag hoppas att den kommer att möta många lärare. För att som vi skriver i rapporten så är ju det här med läsförståelse någonting som berör i stort sett samtliga lärare, så jag tror att många lärare faktiskt skulle kunna ha väldigt stor behållning av att läsa rapporten. Så hoppas att den hittar sina läsare, och stort tack för att jag fick komma hit.